

ЗАБРАЊЕНИ ТЕКСТ АРЧИБАЛДА РАЈСА О КРАЉУ АЛЕКСАНДРУ: Није хтео да се склони од бомби

10.10.2017.

После јела, било у Солуну, било на фронту у Бачу или на Јелаку, игра се „бриџ“. Принц је хтео да ме научи, али ја никад нисам ништа разумео. Кад кад је било смешно гледати играче бриџа.

Међу радовима Арчибалда Рајса о Србији и Србима може се наћи, додуше не тако лако, и један текст о краљу Александру Првом Карађорђевићу – убијеном на данашњи дан 1934. у Марсељу. Текст је првобитно објављен у књизи „Наш највећи краљ“ која је била забрањена за време комунизма, па је и данас ретка, а на овај текст подсетио је на свом Мој Недељник профилу аутор Милан Богојевић.

Поводом годишњице Марсељског атентата, подсетимо се шта је о краљу Александру писао Арчибалд Рајс.

Краљ Александар Први као војник

Петар I имао је велику радост да се врати у своју земљу слободан и победник, и да види да су уједињени, под његовим сином, сви они који говоре истим језиком. Народно уједињење било је циљ његовог живота. Он је извршио свој задатак и угасио се, али колико велики! Он сада спава у оној цркви у Тополи, далеко од бучног Београда новог стила, у срцу Шумадије коју је толико волео. Али ми остали који смо имали срећу да познајемо овог великог патриоту, који је био у исто време велики мудрац, мислимо често на ону лепу фигуру, која је оваплоћавала све племените и великодушне осећаје рата за ослобођење.

Ми имамо у Швајцарској једну патриотску песму, спевану у једном критичном часу по земљу, која каже:

„Синови ће бити достојни отаца, развите се заставе, развите се заставе!“
Син је био достојан оца и, у његовој руци, застава се могла гордо вити!

Александар Карађорђевић био је принц – војник, који се ни у једном часу, није хтео одвојити од своје војске и који је делио са њом све патње, све беде или такође и сву славу. У овом рату који је дигао толике народе једне против других, била су **само два шефа државе који су тако радили: Принц – Регент Србије Александар и краљ Белгије Албер.** Историја, а нарочито народ то неће заборавити.

Принц Александар био је врло млад кад је цело бреме одговорности једног рата, какав свет није још никад видео, примио на своја плећа. Овај млади суверен храбро га је узео на себе и до краја није клонуо. **Очеличен већ у балканским ратовима, овај младић у 26 години имао је искуства једног старца.**

Он је прошао кроз све несреће, али то га није учинило огорченим него сажаљивим према несрећи других.

Најпре у Ваљеву, затим у Крагујевцу и, најзад, у Солуну принц Александар остао је у Врховној команди са којом је свакодневно сарађивао. Али он се није задовољавао да тако прати из позадине операције. Он је стално одлазио из Ваљева на фронт, у прву линију, да се увери о свему. На солунском фронту он је делио своје време између фронта и Врховне команде у Солуну. У њему он је живео у у вили једног богатог трговца у улици Мисраки. На фронту он је имао своју малу кућу – то је била школа – у Бачу и своју колибу на положајима Јелака, положајима које је бомбардовао непријатељ. Најзад, пре последње офанзиве, **енглески генерал Мајли поклатио му је једну дрвену колонијалну бараку звану „Бенгало“, коју је пренео у Буковик, на подножју Кајмакчалана, и ту се заједно сместио са Врховном командом.** Пешице и на коу, могли сте срести принца Александра свуда на положајима.

Већином га је пратио само његов ордонанс официр Аца Димитријевић, Михаило Трифунац, Бошко Чолак – Антић или Јеша Дамјановић.

Имао сам част и уживање да будем на фронту често заједно са принцом – регентом и он ми је рекао да могу сматрати његов логор у Јелаку као „свој хотел“, ако туда будем пролазио. Сваки пут нашао сам га орна, једноставног доброг друга. Шетајући пешице, принц је волео да разговара са обичним војницима и ако су га сви српски војници познавали, било је много француских војника, који су га сматрали за обичног младог пуковника. Тако једне вечери, у околини Јелака, принц је шетао са мном по јеловој шуми, коју су по мало искасапиле војничке секире. Дошли смо у логор тешке француске артиљерије. Војници су баш јели своју супу. Принц им се приближио и питао да ли је јело и пиће добро.

„Јесте, господине пуковниче“, казао му је наредник „ако вам срце жели заложите се с нама. То би нам чинило задовољство“. Принц, извињавајући се да није гладан, питао их је дали је њихов „пинар“ (вино) добар. То је „пинар“, одговорили су му, „није као бургундер“. „Ви много волите бургундер?“ „Како да не волимо, али њега нема на фронту“. „Можда има“, казао је принц и опростио се са војницима.

После пола сата, један гардист је донео за француске „поалие“ десет бутеља правог старог бургундера.

Регент Александар дао је својим војницима најбољи пример храбрости. Непрежаљени Огист Боп, француски министар за време повлачења кроз Албанију, дао је о томе слику једноставну, али јединствене величине у свом делу: „Са српском владом“. Нека ми буде дозвољено да га овде цитирам:

„На обали (у Медови), усред гомиле која врви, између завежљаја материјала које француски морнари настоје до последњег часа да евакуишу, Краљ и Регент седе на сандуцима. Из своје барке адмирал Трубридш наредио је, да им се донесу столице и дуга три сата они су остали тамо, причајући. О чему су разговарали? Шта размишљају својим дугим ћутањима, речитијем од речи? Најпослед, торпиљер је спреман и Краљ се може укрцати. Сви су бродови отишли, али Регент је остао на албанској обали.

Један део његове војске још је у опасности. Он не напушта своје последње војнике, који иду путем према Драчу; њихова судбина биће и његова.

Он пролази миран, усред њих; њихова искушења ублажава његова појава; њихова сурова резигнација очеличава његову храброст. Болујући још од последица једне операције, који је морао издржати неколико дана пре напуштања Скадра, он се тешко држи на коњу. Једноставно, племенито, он прати своју војску на њеној Калаварији“...

Једног дана у Битољу, управо сам био довршио одличан ручак код окружног начелника Марјановића кад је дотрчао један жандарм да јави, да је принц – регент стигао и да се налази пред кућом бившег аустроугарског конзулата, где је имао обичај да одседне. Окружни начелник и ја одлазимо брзо да приђемо неколико стотина метара који нас раздвајају од конзулата. Врата су на конзулату закључана, а никако не може да се пронађе кључ. Међутим проналазимо једна друга врата која су отворена. Регент ме позива на ручак и, на мој одговор да сам већ ручао, он ми каже да то није ништа, да могу увек појести неки залогај и попити један виски. Сместили смо се у једној соби у приземљу, која није пострадала од бомбардовања. Али тек што смо сели за сто, Бугаро-Немци почели су да бомбардују и њихови пројектили окружују кућу. Радознало изађем на врата, која воде у башту. Нема сумње, гађају кућу. Бугарска шпијунажа је активна. Наједном, Регент се створи поред мене. То није без опасности, гранате падају свуда и њихова парчад ударају у зидове наше куће.

„Височанство, треба се вратити у кућу, не треба остати овде“, рекох. „Зашто? Ви сте ту, зашто онда не бих и ја остао?“ одговорио ми је он.

Принц – регент Александар био је прави друг према својим војницима и официрима. Колико лепих вечери смо провели код њега, било у његовој кући у Солуну, било у трпезарији, саграђеној од дебла на Јелаку! За његовим столом човек је сретао без разлике српске или савезничке официре свих чинова. Често је било јако весело, јер је Балугдшић, министар Двора до 1917. стварао расположење, а принц није мрзео да се пошали са својим гостима.

За столом је такође био по неки пут у Солуну песник **Иво Ћипико**. После јела, било у Солуну, било на фронту у Бачу или на Јелаку, игра се „бриц“. Принц је хтео да ме научи, али ја никад нисам ништа разумео. Кад кад је било смешно гледати играче брица. **Принц Александар остајао је увек хладан**, што није био случај са другим играчима, капетанима Тешом Старчевићем и Петронијевићем, на пример. Ту су падали ужасни прекори партнеру, који је учинио неку грешку.

Улога принца Александра према савезницима Србије није била увек лака, напротив. У више махова, говорио сам о антипатији чак о отвореном непријатељству на које је наилазио Солунски фронт код извесних савезника.

Принц – Регент је био приморан да се неуморно бори да би се добило бар што је најнужније да се може одржати фронт и, да се може напредовати.

„**Јадни мој пријатељу**“, казао ми је принц, „**Ја радим само то и радићу то целог свог живота. Сви моји непријатељи заједно нису ми учинили ни половину непријатности колико су ми их створили моји пријатељи**“.
Али Регент је имао мушко срце. Он је усвојио девизу француског „поалиа“: „Савладаћемо их“, и он их је савладао.

Ето какав је био као војник шеф српске војске Принц – Регент Александар.

Извор: nedeljnik.rs